

5. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 249. 6. Патер І. Репресії та депортації населення Галичини у 40-х – 50-х роках ХХ століття // Новітня доба. Львів, 2014. Вип. 2. 7. Сливка Ю., Сеньків М. Селянський опір радянській західних областей // Історія українського селянства. Т. 2. 8. Положення про вибори до Верховної Ради УРСР. Львів: «Вільна Україна», 1946. 9 ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 20. Спр. 113. 10. Там само. Спр. 74. 11. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 58. 12. Там само. Оп. 20. Спр. 75. 13 Там само. Спр. 59. 14. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2958. 15. ЦДАВО України. Ф. 1. Оп. 16. Спр. 195. 16. Там само. Спр. 193.

References

1. Konstitutsiia (Osnovnoi zakon) Soiuzu Sotsialisticheskikh Respublik [Constitution (Basic Law) of the Union of Socialist Republics]. M. 1937. 2. Konstytutsiia Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky [The Constitution of the Ukrainian Soviet Socialist Republic]. K, 1937. 3. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady (dali – TsDAVO Ukrainy). F.1, op.17, spr.29. 4. TsDAVO Ukrainy. F.1. Op.20. Spr.225. 5. Ibid. Spr.249. 6. Pater I. Represii ta deportatsii naselennia Halychyny u 40-kh – 50-kh rokakh XX stolittia [Repressions and deportations of the Galicia population in the 1940's and 1950's.]. Novitnia doba. Lviv, 2014. Vyp. 2. 7. Slyvka Yu., Senkiv M. Selianskyi opir radianizatsii zakhidnykh oblastei [Peasant resistance to Sovietization of the western regions]. Istoriiia ukrainskoho selianstva. T. 2. 8. Polozhennia pro vybory do Verkhovnoi Rady URSR. Lviv:»Vilna Ukraina», 1946. 9. TsDAVO Ukrainy. F.1. Op.20. Spr.113. 10. Ibid. Spr.74. 11. Ibid. Op.16. Spr. 58. 12. Ibid. Op.20. Spr.75. 13 Ibid. F.1, op.20, spr.59. 14. TsDAHO Ukrainy. F. 1. Op. 23, Spr. 2958. 15 TsDAVO Ukrainy. F.1. Op.16. Spr.195. 16. Ibid. Spr.193.

Oleksandra Stasiuk

ORGANIZATIONAL AND TECHNICAL COMPONENT OF THE PREPARATION AND CONDUCT OF ELECTION CAMPAIGNS IN THE USSR DURING THE PERIOD OF STALINISM

The article describes the organizational and technical aspects of the preparation and conduct of election campaigns in the USSR during the period of Stalinism. It characterizes campaign events (formation of election commissions, preparation of documentation, preparation of lists of voters, nomination of candidates, communication, financial preparation and the like), the voting process and announcement of the results under the review of compliance with constitutional norms. The agitation campaign was highlighted as an important element of pre-election activities. The article also outlines the role of councils and executive committees at various levels in the organization and conduct of elections. It emphasizes the complete control over the electoral process by the party authorities of government, the use of manipulative technologies and administrative resource by the regime. It shows the differences between the electoral process in the Western areas where the elections were held in the presence of the troops of the Red Army and where they were compulsory.

Key words: USSR, Stalin's period, election campaigns, organizational and technical component of the elections.

УДК 930.25(1–21) «1943/1950»

Регіна Чуйко

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАЙОННИХ І МІСЬКИХ АРХІВІВ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1943–1950 РР.)

На основі аналізу архівних джерел та опублікованих наукових досліджень у статті розглядається регіональні особливості відновлення діяльності місцевих архівних установ України в повоєнний період. Відновлення роботи архівних установ розпочалося з Харківської області, де налагоджено роботу 10-ти районних архівів. Крім того, у Харкові утворено оперативні архівні групи для відбудови архівної справи в інших областях України. Оскільки територія центральної України зазнала руйнувань, значна частина адміністративних установ, була повністю знищена, і більшості районних центрів і містах окремої будівлі під розміщення державного архіву не було. На території Західної України значних руйнувань не було, однак виникла проблема кадрового забезпечення архівних установ.

Ключові слова: районні і міські архіви, відновлення діяльності, відбудова, повоєнний період.

Друга світова війна, що забрала життя багатьох десятків мільйонів людей та зруйнувала тисячі міст і сіл, також нанесла невиправні втрати і для культурної спадщини. Не винятком була і архівна справа, яка потребувала відновлення документальної та матеріальної бази. Перед окупацією відбулася масова евакуація архівних матеріалів у східні регіони СРСР, в ході якої значна частина документів була розпорошена чи втрачена. Під час бойових дій більша частина архівних приміщень зруйновано або значно пошкоджено, архівні матеріали утилізувалися, архівні

приміщення використовувалися для потреб фронту, самі архівісти брали безпосередню участь у війні. У період Другої світової війни Національний архівний фонд України втратив близько третини архівних документів та матеріалів.

Метою дослідження є висвітлення основних регіональних особливостей відновлення діяльності районних і міських державних архівних установ УРСР у повоєнний період.

Висвітлення питання відбудови регіональних архівних установ України післявоєнного періоду, науковцями проводилося не завжди однаково. Різні періоди української історії проявили свої особливості і сформували різне бачення вказаної проблеми. Вирішальну роль в післявоєнний період відіграла ідеологічна спрямованість історіографії радянського періоду, з притаманним для неї возвеличенням керівної ролі партії і уряду, перебільшенням досягнень успіхів галузі та замовчуванням недоліків.

Керівник оперативної групи архівістів П. Гудзенко на основі висвітлює заходи оперативних груп архівістів по відбудові архівної мережі України і розшуку документів архівного фонду республіки, вивезених за кордон [1]. Особливу увагу у процесі висвітлення історії архівної справи другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр. заслуговує історичний нарис І. Мищака «Архівна справа в Україні середини 1940-х – середини 1960-х.» [2] Опублікованих матеріалів і нових архівних даних автор розглянув пріоритетні напрямки архівного будівництва в роки повоєнної відбудови мережі архівних установ УРСР, серед яких – збирання документальних матеріалів років Другої світової війни, проблеми упорядкування і комплектування архівних установ, використання архівних матеріалів в економічних та ідеологічних цілях.

Значний внесок зробив керівник архівного управління УРСР С. Пількевич. У 1956 р. вийшла у світ його стаття «О работе архивных органов и государственных архивов Украины» [4], у якій автор, з одного боку, подає загальну характеристику розвитку архівної справи і вказує на досягнення галузі, а з іншого – показує і певні труднощі, які постали перед архівістами в умовах відновлення та розбудови архівної галузі України. Схожою за змістом є праця С. Пількевича та А. Грінберга, що вийшла у 1958 р. У тому ж році С. Пількевич подає ще одну працю «40 років будівництва на Україні» у збірнику «3 історії архівного будівництва на Україні» де висвітлюється проблема відновлення мережі архівних установ України [5]. Цінність праць С. Пількевича полягають у тому, що автор робить певний аналіз розвитку архівної галузі, виокремлюючи при цьому кілька основних етапів, зокрема в статті «Головні етапи розвитку архівної справи в Україні» [6]. Дослідження С. Пількевича написані на основі архівних джерел і є вагомим внеском у розкритті досліджуваного періоду.

Дослідження архівної справи продовжував наступник С. Пількевича – О. Мітюков. Він є автором унікальної для досліджуваного періоду монографії «Радянське архівне будівництво на Україні. 1917–1973» [7]. Досить значну увагу О. Мітюков приділив відбудові архівного господарства, розкрив шляхи і методи упорядкування режиму збереження і кращого використання архівних матеріалів. Звісно праця витримана у рамках пануючої ідеології, але це аж ніяк не зменшує її цінності та інформативності монографії. О. Мітюков не обмежив свою видавничу діяльність лише монографією, ставши автором цілого ряду наукових статей. Історії архівного будівництва в повоєнний період присвячені праці І. Бутич, Л. Лозенко, А. Кентій, які зробили загальний огляд архівного будівництва в Україні з 1919 р. до середини 1970-х рр. [8].

Першим населеним пунктом на шляху оперативної групи Управління державними архівами (далі – УДА) НКВС УРСР було містечко Мілове Ворошиловградської області, у якому місцевий архів розпочав роботу вже у 1943 р. Після цього був відновлений Ворошиловградський обласний державний архів та інші районні архіви області. Оперативної групи УДА НКВС УРСР активно продовжувала відновлення мережі архівних установ [2, с. 39–43].

16 лютого 1943 р. звільнено Харків, а вже наступного дня оперативна група архівістів розпочала збір документів у місті. Архівістами зібрано значну кількість документів, які характеризували нацистський окупаційний режим в Україні. Працівники діяли згідно з постановою наркома внутрішніх справ УРСР «Про виявлення, концентрацію і охорону документальних матеріалів Вітчизняної війни радянського народу проти фашистських загарбників». Наступ німецької армії, у зв'язку з чим знову окуповано Харків, змусив архівістів покинути місто. Намагаючись врятувати і використати найважливіші документи, які становили оперативну та наукову цінність, архівісти розгорнули роботу в місті Калач Воронежської області, однак значну частину важливих матеріалів втрачено [2, с. 41–50].

Відновленню мережі архівних установ, упорядкуванню, збиранню документальних матеріалів, потребувало затвердження документів управлінського характеру. Серед них Інструкція, затверджена наркомом внутрішніх справ УРСР 26 квітня 1943 р. «Про організацію роботи органів УДА НКВС УРСР у районах України, звільнених від німецько-фашистських окупантів». Інструкція поставила завдання відновити діяльність всіх архівних установ, виявити й збирати матеріали про

злочини фашистів. Проте більша частина української території залишалася окупованою фашистськими військами.

У ході наступу Червоної армії до осені 1943 р. звільнено Харківську, Сумську, Чернігівську, Полтавську, Ворошиловградську, Сталінську і Запорізьку область. На звільненій території архівісти відразу ж приступали до збору матеріалів і налагодження системного відновлення архівної справи республіки. 2 вересня 1943 р. визволено обласний центр Сумської області, вже 3 вересня розпочали функціонувати відділ державних архівів Сумської області та облдержархівів зі штатом 9 працівників. Свою увагу архівісти зосередили на збиранні документів. До 1 жовтня 1943 р. в облдержархіві зібрано 45 фондів – 1905 одиниць збереження (далі – од. зб.). У вересні відновили свою роботу також Роменський і Конотопський філіали облдержархіву. Поновили діяльність також Глухівського філіалу було неможливим, оскільки будинок архіву був повністю зруйнований, а матеріали знищені. Збирання документів у Глухові займався міський архів [9].

12 листопада 1943 р. радянські війська вступили до Житомира. Остаточо місто звільнене 31 грудня 1943 р. У перші дні січня 1944 р. архівісти Д. Шмід (керівник ОГА УНКВС) і А. Сажин – директор обласного державного архіву, організували роботу зі збору документальних матеріалів. У цей час бої йшли ще на дніпровських плацдармах і до повного визволення міста залишалася майже три місяці. Штат налічував 17 працівників. До травня 1944 р. в області працювали обласний архів, його філіал у місті Бердичеві, 4 міських і 34 районних [10, арк. 178].

Оскільки під час війни територія центральної України зазнала значних руйнувань, велика частина адміністративних установ була повністю знищена, тому в більшості районних центрів і містах окремої будівлі під розміщення державного архіву не було. Так, у Новоград-Волинському не було приміщення для районного архіву і документи районного значення надходили в міський архів. Це спричинило накопичення різноманітних документів, які не систематизувалися і не упорядковувалися по фондах [10, арк. 213].

У перші повоєнні роки на Закарпатті організовано роботу обласного державного архіву з філіалом у Мукачеві, 4 міських та 13 окружних архівів. У 1944 р. відновлено роботу Державного архіву Станіславської області (нині – Івано-Франківська). Архівісти Д. Месінг, В. Кучна, С. Галазіна, П. Осадча, Л. Кирилук, І. Строумова, Т. Дюкова під керівництвом П. Супруна, Г. Пендашенко, В. Фірсова провели роботу з упорядкування та науково-технічного опрацювання документів архіву. Також у повоєнні роки за активною участю архівістів І. Гакера, С. Шмирьова, Л. Підгайчука та М. Кухтара проведено опис матеріалів воєнного періоду. Згідно із актом від 12 серпня 1944 р., архів Станіславської області зазнав втрат у 167550 од. зб. Акт від 10 листопада того ж року засвідчив те, що більше 1200 видань знищено й вивезено за межі України: до Німеччини потрапили матеріали політичних організацій та документи про економічний стан Станіславського воєводства, до Гданська – фонди польських військових установ та дефензиви, до Кракова – невелика група документів із фонду Станіславського воєнного управління, до Львова – справи інвалідів та єврейські метричні книги. Загалом, на обліку залишилося 460494 од. зб. (278 фондів) [11, арк. 1].

Надаючи великого значення політичній і науковій роботі державних архівів, ЦК КП(б)У та Рада Міністрів УРСР 5 липня 1946 р. прийняла постанову «Про поліпшення розміщення державних архівів в областях УРСР», якою зобов'язували обкоми партії і виконкоми обласних Рад депутатів трудящих всебічно сприяти та допомагати архівним установам у створенні задовільних умов для зберігання документів і поліпшенні умов роботи їхніх працівників. Нове приміщення отримали Кам'янець-Подільський архів Проводилася робота також для забезпечення приміщеннями міських архівів. У 1947 р. Державному архіву Станіславської області виділено приміщення в будівлі єзуїтського костелу на вул. Грюнвальдській. З перших днів існування архіву велася пошукова робота. Архівісти каталогізували документи про стан промисловості, сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я, страйковий рух на західноукраїнських землях. Роботу з каталогізації провели архівісти Д. Месінг, Л. Правдива, С. Галазіна, Р. Тайтлер. Так, Станіславській міській електростанції були передані плани підземної кабельної високовольтної сітки, міськомугоспу – план й креслення каналізаційних систем. Технічні описи, плани, креслення з регуляції рік Дністер, Лімниця, Ворона були використані при укріпленні їх берегів. Архівні документи про поклади корисних копалин, геологічну будову Карпат, підземні багатства Прикарпаття дали надзвичайно цінну інформацію для розвідки і розробки підземних багатств краю [12, арк. 262–264].

Отже, регіональні особливості відновлення архівних установ України у повоєнний період є малодослідженою темою, оскільки науковці та архівісти не приділяли цьому аспекту достатньої уваги. Відновлення роботи місцевих архівних установ розпочиналося одразу після звільнення міст від німецьких військ. Архівні установи отримували нові приміщення для зберігання документів та матеріалів.

Список використаних джерел

1. Гудзенко П. Історики-архівісти України у дні Великої Вітчизняної Війни // Науково-інформаційний бюлетень АУ УРСР. 1955. № 2. С. 30–42.
2. Мишчак І. М. Архівна справа в Україні середини 1940-х – середини 1960-х років [історичний нарис]. К., 2006. 188 с.
3. Пількевич С. Д. О работе архивных органов и государственных архивов Украины // Исторический архив. 1956. № 3. С. 208–211.
4. Пількевич С. Д. 40 років радянського архівного будівництва // З історії архівного будівництва на Україні. Х., 1958. С. 3–27.
5. Пількевич С. Д. Головні етапи розвитку архівної справи на Україні (1917–1965 рр.) // Історичні джерела та їх використання. К. 1968. Вип. 3. С. 5–31.
6. Мітюков О. Г. 60 років архівній справі в Українській РСР // Архіви України. 1978. № 3. С. 20–34.
7. Лозенко Л. І., Кентій А. В. Архівне будівництво в УРСР (1919–1974 рр.) // Архіви України. 1978. № 3. С. 5–20.
8. Вяликов В.І. архивное строительство и государственные архивы в Украинской ССР (1917–1960) // Государственный архивы и архивное дело в союзных республиках: Учебное пособие. М., 1971. С. 36–53.
9. Держархів Сумської обл. Ф. Р-2445., Оп. 5. Спр. 5. Арк. 1.
10. Держархів Житомирської обл. Ф. 411. Оп. 4. Спр. 26. 178 арк.
11. Держархів Закарпатської області. Ф. 14. Оп. 1. Спр. 702. Арк. 1.
12. Там само. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 1а. Арк. 262–264.

References

1. Hudzenko P. Istoryky-arkhivisty Ukrainy u dni Velykoi Vitchyznianoi Viiny [Historians-Archivists of Ukraine in the days of the Great Patriotic War]. Naukovo-informatsiyni biuletenu AU URSR. 1955. №2. S. 30–42.
2. Myshchak I. M. Arkhivna sprava v Ukraini seredyiny 1940-kh – seredyiny 1960-kh rokiv [istorychnyi narys] [Archival affairs in Ukraine in the mid-1940s – mid-1960s [historical sketch]]. K., 2006. 188 s.
3. Pil'kevich S. D. O rabote arkhivnykh organov i gosudarstvennykh arkhivov Ukrainy [On the work of archival bodies and state archives of Ukraine]. Istoricheskii arkhiv. 1956. №3. S.208–211.
4. Pilkevych S. D. 40 rokiv radianskoho arkhivnoho budivnytstva [40 years of Soviet archival construction]. Z istorii arkhivnoho budivnytstva na Ukraini. Kh., 1958. S. 3–27.
5. Pilkevych S. D. Holovni etapy rozvytku arkhivnoi spravy na Ukraini (1917–1965 rr.) [Main stages of the development of archival affairs in Ukraine (1917–1965)]. Istorychni dzhherela ta yikh vykorystannia. K. 1968. Vyp. 3. S. 5–31.
6. Mitiukov O. H. 60 rokiv arkhivnii spravi v Ukrainskii RSR [60 years of archival affairs in the Ukrainian SSR]. Arkhivy Ukrainy. 1978. № 3. S. 20–34.
7. Lozenko L. I., Kentii A. V. Arkhivne budivnytstvo v URSR (1919–1974 rr.) [Archival construction in the USSR (1919–1974)]. Arkhivy Ukrainy. 1978. № 3. S. 5–20.
8. Vyalikov V.I. arkhivnoe stroitel'stvo i gosudarstvennye arkhivy v Ukrainskoi SSR (1917–1960) [Archival construction and state archives in the Ukrainian SSR (1917–1960)]. Gosudarstvennyi arkhivy i arkhivnoe delo v soyuznykh respublikakh: Uchebnoe posobie. M., 1971. S. 36–53.
9. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti. F. R-2445., Op. 5. spr. 5. Ark. 1.
10. Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti. F. 411. Op. 4. Spr. 26. 178 ark.
11. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F.14. Op. 1. Spr. 702. Ark. 1.
12. Ibis. F. R–98. Op. 1. Spr. 1a. Ark. 262–264.

Rehina Chuiko**FEATURES OF THE RESTORATION OF THE ACTIVITIES OF DISTRICT AND CITY ARCHIVES IN THE POST-WAR PERIOD (1943–1950)**

On the basis of the archived sources and published scientific researches in the article examined regional features of renewal of activity of network of the local archived establishments of Ukraine in a post-war period. During the offensive of Soviet Army to autumn 1943 was exempt the Kharkov, Sumy, Chernihiv, Poltava, Voroshilovgrad, Stalin and Zaporizhzhya area. On exempt territory archives at once proceeded to collection of materials and adjusting of system renewal of the archived matter of republic. Renewal of work of the archived establishments was begun with the Kharkov area, where work of 10 district archives was put right. In addition, in Kharkiv was created the operative archived groups for renewal of the archived business in other areas of Ukraine. The operative groups of areas that yet were not exempt helped the archives of other areas in renewal archival to the network and cleaning up of documentary materials. In March 1944 operative group of archives of beginning work in the district centers of the Odesa area, putting beginning to renewal of network of the local archived establishments of districts. As territory of Central Ukraine bore large destructions, considerable part of administrative establishments, was fully destroyed, and majorities district centers and cities of separate building under placing of record office it was not. Renewal of the regional archived establishments of Ukraine in a post-war period is a very interesting theme for research, as the indicated period is one of most difficult in history.

Key words: district and municipal archives, renewal of activity, renewal, post-war period